

De verpoldering van de PvdA

André Gerrits schrijft naar aanleiding van:

Heinz Fischer (red.), *Die Zukunft der europäischen Sozialdemokratie*.

Wenen: Löcker Verlag, 1997.

De historicus Donald Sassoon besluit zijn geschiedenis van de West-Europese sociaal-democratie *One hundred years of socialism. The West European left in the twentieth century*. (London, New York 1996) met een uiteenzetting van het 'nieuwe revisionisme' van de jaren '80 en '90. 'Authentiek neorevisionisme', betoogt hij, lijkt vooral bepaald door het inzicht dat een 'nationale weg naar de sociale democratie' niet langer mogelijk is. Het is geen revolutionaire opvatting, ruim een eeuw na de oprichting van de Eerste Internationale, maar enige actualiteit kan ze toch niet worden ontzegd. Hoe 'internationaal' is de huidige Europese sociaal-democratie? Wie zijn er beter in staat het antwoord te geven dan de sociaal-democratische leiders zelf? In *Die Zukunft*

der europäischen Sozialdemokratie komen ze allemaal aan het woord, 32 sociaal-democratische kopstukken uit twintig verschillende landen.

Die Zukunft der europäischen Sozialdemokratie heeft iets van een feestbundel. Premiers, partijleiders en overige aanzienlijken steken de loftrumpet over de sociaal-democratische beweging. Ingewikkelde kwesties (zoals migratie, asiel en milieu) worden zoveel als mogelijk vermeden. Onderlinge tegenstellingen worden met de mantel der liefde bedekt. Een directe aanleiding voor de bundel is er niet, of ze zou het recente politieke welslagen van de sociaal-democratie moeten zijn. In twaalf van de vijftien staten van de Europese Unie dragen sociaal-democraten regeringsverantwoordelijkheid, zo wordt voortdurend beklemtoond, in negen landen levert de sociaal-democratie de minister-president, en in het Europese Parlement vormen sociaal-democraten verreweg de grootste fractie. Er mag weer gejubeld worden. De sombere bespiegeling

van enige tijd terug over de onvermijdelijk slinkende basis van de beweging en de toenemende overbodigheid van haar ideeën lijken vergeten. Na jarenlang mikpunt van liberale arrogantie te zijn geweest, wordt nu met volle teugen van het succes genoten.

Politici kijken niet graag om, maar als het nu zo goed gaat, wat ging er dan eerder verkeert? Tony Blair is de enige die zonder veel omhaal van woorden afrekent met de 'ouderwetse' sociaal-democratie. In de van hem bekende krachtige *soundbite* stijl: het is moderniseren of sterven. Het optimisme van zijn boodschap lijdt er niet onder. 'De waarheid is', stelt Blair, 'dat wij beter in staat zijn dan anderen aan de economie van de toekomst te bouwen omdat we veel meer gemeen hebben met die nieuwe economie, gebaseerd op kennis, vaardigheden en creativiteit.' Nadere bewijsvoering ontbreekt vooralsnog.

Wat beweegt de sociaal-democratie tot de verandering, de modernisering die Tony Blair zo hartstochtelijk bepleit? Alle

B O E K E N

bijdragen aan *Die Zukunft* wijzen in dezelfde richting: de krachten van de mondialisering. Mondialisering is hét stopwoord van de huidige sociaal-democratie. Het duikt steeds weer op. Het bewustzijn van de dwingende logica van de mondiale economie lijkt een soort code voor politiek handelen geworden, een bewijs van bij de tijd zijn. Mondialisering, zo is het gemeen gevoelen, dwingt tot vernieuwing, tot aanpassing. Is dat zo? Zijn de internationale economische verhoudingen het afgelopen decennium inderdaad in die mate veranderd dat ze geen andere keus laten dan een ingrijpende heroriëntatie van de sociaal-democratie? Of worden de veronderstelde uitdagingen en beperkingen van de mondiale kapitalistische orde vooral aangegrepen om zonder veel discussie en reflectie afscheid te nemen van de politieke uitgangspunten die lange tijd als vanzelfsprekend golden maar nu niet meer van pas komen?

Onder verwijzing naar de onvermijdelijkheid en de wetmatigheid van de mondialisering, zoals voortdurend wordt gedaan in *Die Zukunft der europäischen Sozialdemokratie*, is de noodzaak de verandering van het sociaal-democratische gedachtengoed nader te beargumenteren vrijwel weggenomen. Ideeën en instrumentaria zijn ingehaald door de tijd en daarmee vanzelfsprekend obsoleet geworden. De beklemtoning van de noviteit van het huidige mondiale kapitalisme maakt bovendien de onaangename taak zich rekenschap te geven van de eigen politieke tekortko-

mingen vrijwel overbodig. Wat is de zin te filosoferen over het spijzieke en corrupte keynesianisme *hellénique* van de jaren tachtig of over de maatschappelijke schaduwzijden van de West-Europese verzorgingsstaat ('Nederland is ziek!') als de mondialisering toch al dwingt tot ingrijpende aanpassingen?

De vermeende dwingendheid van de nieuwe economische verhoudingen boet bovendien aanzienlijk in aan betekenis zodra praktische politieke gevolgtrekkingen moeten worden geformuleerd. Nu sociaal-democraten weer regeren, is de toon vanzelfsprekend niet langer louter defensief (de verdediging van sociale verworvenheden tegen de anonieme krachten van het mondiale kapitalisme) maar over de wijze waarop de mondialisering tegemoet dient te worden getreden, lopen de politieke meningen nogal uiteen. De dominante reactie is reguleren. 'Mondialisering', schrijft Massimo D'Alema, voorzitter van de Italiaanse Democratische Partij van Links (PDS), 'impliceert voor mij de noodzaak van een kracht die wereldwijd in staat is regulerend op de ontwikkelingen in te spelen. *La volonté de régulation*, zegt Lionel Jospin hem na, de sociaal-democratie zoekt wegen om de mondialisering 'onder de knie te krijgen'. Tony Blair laat ook hier een overtuigd dissidente opvatting horen. Bij dezelfde gelegenheid waarop Jospin zijn pleidooi voor regulering hield (de vergadering van de Partij van de Europese Sociaal-democraten, PES, in Malmö, afgelopen juni), trok Blair van leer tegen 'rechts'

dat enkel meent 'zweven of verzuip in de markt' en tegen 'ouderwets links' dat nooit verder kwam dan 'meer uitgeven en regelen'. 'Er is een functie voor bestuur en het marktmechanisme is geen nieuwe God', aldus Blair, 'maar de rol van het bestuur is wel veranderd. Vandaag de dag gaat het erom mensen het onderwijs, de vaardigheden en de technische kennis te verschaffen die ze nodig hebben om hun eigen ondernemingszin en talent optimaal te gebruiken. Dit is de derde weg – oud links noch nieuw rechts.'

Hoort Blair er wel bij?

Blair is een vreemde eend in de bijt. Zijn korte bijdrage aan *Die Zukunft* is krachtiger en wervender dan de meeste van die van zijn Europese kameraden bij elkaar (of ze ook 'sociaal-democratischer' is, moeten anderen maar uitmaken). In vergelijking met Blairs artikel is de verhandeling van Wim Kok, ergens halverwege 'oud' en 'nieuw links' te plaatsen, ten hoogste half af. Kok ontdoet zich nogmaals van zijn ideologische veren en dat mag een 'bevrijdende ervaring' zijn, maar is het niet een beetje koud? Sociaal-democratie is meer dan een combinatie van centen, procenten en behoorlijk bestuur. Het is opmerkelijk dat de eerste vijf principes van Blairs 'linkse' of 'centrum-linkse' politiek van immateriële aard zijn: internationalisme, *tough on crime*, familie, anti-discriminatie en milieu. Ik zou de mogelijk lichte afkeer van de wijze waarop Blair gewoonlijk zijn boodschap presenteert en zijn achterban dis-

B O E K E N

ciplineert vooralsnog niet in de weg laten staan van een bekwaam oordeel over de ideologie van *New Labour*.

Als reguleren in de meeste sociaal-democratische partijen de dominante reactie op de veronderstelde mondialisering is, dan rijst de vraag: wie of wat brengt orde aan en op welke wijze? In lijn met de heersende intellectuele opvatting worden in *Die Zukunft der europäischen Sozialdemokratie* veel, mijns inziens teveel, relativerende kanttekeningen geplaatst bij de betekenis van de nationale overheid. Sterker, juist de afgenomen handelingsvaardigheid van de staat wordt beschouwd als één van de belangrijkste redenen van de heroriëntatie van de sociaal-democratie. Over een alternatief instrumentarium bestaat echter geen overeenstemming. Slechts een enkele sociaal-democraat trekt de ultieme politieke conclusie uit de economische mondialisering en bepleit *global governance*. De voormalige premier van Zweden Ingvar Carlsson houdt een dergelijk pleidooi maar hij was het dan ook aan zijn stand verplicht, als voorzitter van de *Commission on Global Governance* van de Verenigde Naties. De meeste sociaal-democratische leiders kiezen een ander alternatief voor de nationale staat, namelijk de Europese Unie. De veronderstelde economische mondialisering heeft niet alleen het traditionele sociaal-democratische gedachtegoed en instrumentarium twijfelachtig gemaakt; ze heeft de sociaal-democratie ook in sterker mate dan lange tijd het

geval is geweest tot Europa bekeerd.

Deze pro-Europese oriëntatie is geen toevaligheid. Ze heeft veel te maken met de formele positie van de huidige sociaal-democratie (regeringsverantwoordelijkheid beperkt de politieke vrijblijvendheid) en met het heimelijk streven de Europese Unie te gebruiken als de omweg waarlangs de door de mondialisering onder druk gezette nationale verzorgingsstaat overeind zou kunnen worden gehouden. De benadering van de Europese integratie is nogal materialistisch. Ik weet niet of 'Europa' per sé een nieuwe 'moraal' of 'ethos' nodig heeft (hoewel er niets op tegen lijkt) maar ik weet wel, in navolging van Viktor Klima, Oostenrijks bondskanselier, dat sociaal-democraten de Unie niet uitsluitend kunnen beoordelen op haar economische voordelen. 'De Europese integratie in al haar facetten is een groots en toekomstgericht vredesproject' aldus Klima in *Die Zukunft*, 'een sociaal-democratisch Europa is een Europa van vrede en sociale gerechtigheid.'

Onbehagen over retoriek

Alle mooie woorden die in *Die Zukunft der europäischen Sozialdemokratie* aan 'Europa' worden besteed, kunnen een licht gevoel van onbehagen niet wegnemen. Ze klinken zo weinig overtuigend, zo fantasie- en kritiekloos. Neem de bijdrage van Pauline Green, voorzitter van de sociaal-democratische fractie in het Europese parlement – na een lichte aanpassing zou ze niet hebben misstaan op een plenaire ver-

gadering van de Communistische Partij van de Sovjet-Unie. 'De legitimiteit van de Europese Unie is in de ogen van haar burgers verbonden met de democratische vertegenwoordiging in het Europese parlement (...)', stelt Green als vanzelfsprekend. 'De Europese parlementariërs werken hard om in eigen land het woord te verspreiden dat Europa een positieve kracht kan zijn in het leven van de lidstaten en hun bevolkingen; scrupuleus bezoeken zij (de Europarlementariërs, AG) de plenaire en commissievergaderingen, nemen ze deel aan de activiteiten van hun politieke groepering en onderwerpen ze zichzelf aan de aanzienlijke ontberingen van het leven van een lid van het Europese Parlement dat altijd onderweg is.' Zelfs als aan de voorstelling van zaken door mevr. Green niets zou zijn af te dingen, dan nog getuigt ze van een ernstige vorm van blikvernauwing, van een stuitend gebrek aan inzicht in de wijze waarop een belangrijk deel van de buitenwereld tegenwoordig naar 'Europa', in het bijzonder naar het Europese Parlement kijkt. Bij de ambivalente relatie tussen de Europese integratie en de sociaal-democratie wordt in *Die Zukunft* trouwens niet stilgestaan. De toekomst van de Europese samenwerking wordt zonder reserve gekoppeld aan het perspectief van de sociaal-democratie. Het is uitgerekend een 'nieuwkomer' die kanttekeningen plaatst bij deze arrogantie: Józef Oleksy, voorzitter van de Sociaal-Democratie van de Republiek Polen. Oleksy stelt

B O E K E N

terecht dat aan de toename van de invloed van de sociaal-democratie in Europa geen 'simpel optimisme' kan worden ontleent. 'Er is geen eenduidig antwoord op de vraag of de partijen van democratisch links in programmatisch en politiek opzicht bereid zijn tot een langdurige sturing van Europa.' Oleksy heeft gelijk. 'Europa' lijkt immers niet zonder gevaren voor de sociaal-democratie. De Europese integratie is een steeds belangrijker risicofactor (electorale hindernis) in die lidstaten waar 'Brussel' als een potentiële bedreiging van de nationale welvaart en identiteit wordt beschouwd. 'Europa' gaat geleidelijk over dezelfde gevoeligheden van materiële en immateriële aard waarover eens vooral in de nationale hoofdsteden werd beslist (van de veronderstelde gevolgen voor de harde munt tot en met het drugs- en

immigratiebeleid), terwijl de publieke opinie zich steeds kritischer, zoniet afwerender, opstelt. Bovendien dreigt de ontwikkeling van de Europese integratie (zowel de geplande 'verdieping', de EMU, als de voorgenomen 'verbreding') een splijtzwam te worden tussen de partijen in de noordelijke en die in de zuidelijke lidstaten. Nu we er steeds uitdrukkelijk mee te maken krijgen groeit ook in Nederland het onbehagen over de politieke cultuur van de Zuid-Europese landen, zelfs in sociaal-democratische kringen.

Als verkiezingstijd hét moment is waarop een politieke partij zich profileert en als 'Europa' hét kernstuk is van ons buitenlands beleid, dan zou de Nederlandse sociaal-democratie juist in deze maanden blijk moeten geven van haar internationale zin. Juist nu zou de partij moeten uitkomen voor haar Europese

gezindheid – niet angstig maar overtuigend, niet zuinig maar royaal, niet met mooie woorden maar met concrete, praktische, kritische keuzen. Daar ziet het niet naar uit. Internationale politiek is bijzaak. 'Europa' wordt vooral als een electoraal probleem beschouwd. De politieke oriëntatie van de PvdA is nog steeds wezenlijk internationalistisch maar verpoldering dreigt. Het 'buitenland' scoort niet, het kiezersvolk is sceptisch, dus aan de controversiële kanten van 'Europa' kan maar beter voorbij worden gegaan. In verkiezingstijd lijkt voor de PvdA te gelden: hoe lager het profiel van de 'Europese' politiek, hoe beter.

A. W. M. GERRITS

is verbonden aan de vakgroepen Oost-Europese Studies van de Universiteit van Amsterdam en Bestuursrecht en Bestuurskunde van de Rijksuniversiteit Groningen.

